

"Men det är ju kul att det händer nåt i alla fall!"

eller

Söderorts Institut För Andra Visioner

Examensprojekt, kandidatnivå, Maryam Fanni

Grafisk design och Illustration, Konstfack 2013

Handledare: Martin Frostner

Handledare rapportskrivning: Katarina Sjögren

Innehållsförteckning	2
Introduktion	
Inledning	3
Bakgrund	3
Kort om Hökarängen och Stockholmsheds utvecklingsprojekt "Hållbara Hökarängen"	4
Frågeställningar	5
Riktlinjer/motiv	5
Varför tidning	6
Process	
Söderorts Institut för Andra Visioner (SIFAV)	6
Definition av neonskylt	7
Skyltprogrammet	7
Om neonskyltarna i Hökarängen	8
Analys av skyltprogrammet och neonskyltarna	9
Tidningens innehåll	11
Formgivning av tidning del 1 – Disposition	12
Cut up & de inofficiella berättelserna	13
Formgivning av tidning del 2 – Format, teknik, färg	15
Formgivning av tidning del 3 – Grafisk form och typografi I	15
Formgivning av tidning del 4 – Grafisk form och typografi II	16
Formgivning av tidning del 5 – Illustration	20
Formgivning av tidning del 6 – Produktion	21
Intervju med Martin Rörby	21
Resultat	
Distribution och presentation av tidningen	22
Reflektion	23
Nästa steg	24
Källförteckning	25
Bilaga – Mikro-biblioteket	26

Inledning

"Men det är ju kul att det händer nåt i alla fall!" hörs ofta i samband med förändringar i utflyttningsorter eller orter som av andra skäl inte är attraktionscentra. Men *vad* är det som händer egentligen?

I mitt examensarbete undersöker jag visuella spår av stadsförnyelseprojekt och privatisering av det gemensamma. Genom dessa synliga tecken vill jag öppna upp för en inblick i en mer övergripande politik.

Min utgångspunkt är de nya neonskyltarna i Hökarängen, som är en del av det pågående stadsförnyelseprojektet "Hållbara Hökarängen". För att förstå Hökarängen ur ett bredare perspektiv studeras två närliggande orter parallellt: Hagsätra (där hela allmännyttan samt centrum har sålts ut) och Högdalen (där centrum genomgår förändringar som innebär bl.a. hyreshöjningar och nytt skyltsystem).

Tillsammans med Elof Hellström och Klara Meijer (studenter på estetik-programmet på Södertörns högskola, tillika praktikanter på Konsthall C och aktiva i Nätverket Linje 19) har jag arbetat med att genomföra, sammanställa och tillgängliggöra denna studie och aktivitet, i form av en tidning.

Bakgrund

I början av 2012 flyttade jag till Hökarängen. Som boende där hörde jag talas om utvecklingsprojektet Hållbara Hökarängen och det faktum att här erbjöds lokaler till konstnärer. Detta fångade mitt intresse, dels för att jag var nyfiken på möjligheten att själv få lokal, men främst för att jag genom ett annat konstprojekt (det mobila artist-in-residency-programmet Tomma rum) under fem år varit engagerad i frågor som rör konstnärlig aktivitet i förhållande till samhället, kommunen och stadsutveckling.

Mitt intresse av att skaffa lokal i Hökarängen var inte oproblematiskt för mig. Genom tidigare erfarenheter var jag bekant med hur satsningar på konst och kultur ofta hänger ihop med vinstdrivande krafter, och hur det kan uppstå problem när tillväxtintressen ställs mot konstnärliga värden. Min initiala frågeställning var således inte huruvida jag som "kreativ" bidrar till så kallad gentrifiering eller ej, utan snarare vilken roll jag som boende kan ha gentemot de drivande krafterna, och på vilket sätt min konstnärliga yrkesroll kan hjälpa mig i att ta ställning/påverka.

I min omgivning upplevde jag varierade inställningar till och erfarenheter av det kommunala bostadsbolaget Stockholmshem och Hållbara Hökarängen och deras konstsatsning.

Projektet Hållbara Hökarängen och dess effekter på mitt närområde blev således ett ämne som berörde mina intresseområden och som jag gärna ville undersöka vidare.

Parallellt med dessa tankegångar upptäckte jag att en mängd nya neonskyltar monterades i mitt område. Dessa blev föremål för min uppmärksamhet eftersom jag har ett särskilt intresse för typografi och grafiska element i det offentliga rummet. Tidigt uppstod det frågetecken för mig kring dessa neonskyltar, och då jag förstod att de var inköpta på initiativ av bostadsbolaget blev det ytterligare något som jag blev intresserad av att följa upp. Vad var historien bakom neonskyltarna?

Kort om Hökarängen och Stockholmshems utvecklingsprojekt "Hållbara Hökarängen"

Hökarängen är en förort i s.k. söderort utanför Stockholm. Det planerades och byggdes under sent 40- och på 50-talet. Hökarängen centrum som är ritat av arkitekt David Helldén är en förstudie till Sergelgatan och uppvisar Sveriges första gågata. Under 50-talet, då det bodde många hemmafruar med barn där, blomstrade centrum och idén om bilfri gata slog igenom.

Området har haft dåligt rykte sedan gammalt, eftersom det fanns mycket nödbostäder och mycket av stadens sociala problem förlades dit. Man kan säga att Hökarängen i folkmun har fått representera svensk arbetarklass, inte sällan med komiskt anslag, i t.ex. Sällskapsresan genom repliken "Bästa svängen Hökarängen" och i filmen Joker genom karaktären som presenteras som "en gammal kompis från Hökarängen". På 70-talet myntar SVT uttrycket "Nisse i Hökarängen", en term för en föreställd genomsnittlig tittare, som nyheterna måste anpassa sitt tilltal till.

På 90-talet försvinner en del service från centrum, bl.a. post, bank och vårdcentral. Eftersom flödet genom gågatan inte sker naturligt (T-baneuppgångar ligger inte i anslutning) så gör detta att centrum blir inaktivt. 1998 genomförs en upprustning av centrum som bl.a. innebär att nya skyltar monteras och gamla renoveras. Vissa fastigheter får upprustade fasader. I samråd med Skönhetsrådet sker denna upprustning med 50-tals-material. SR sänder i juli 2004 ett program om Hökarängen, där man bl.a. får höra att Stockholmshem haft en idé om att alla butiksinnehavare på gågatan ska klä sig i 50-talskläder, ett förslag som inte genomfördes.

År 2011 etablerar Stockholmshem utvecklingsprojektet "Hållbara Hökarängen" för att skapa ett "socialt, miljömässigt och ekonomiskt hållbart Hökarängen". Projektet planeras initialt att pågå till hösten 2012 men förlängs sedan till februari 2013 och sedan ytterligare. Projektets fokusområden är

enligt Stockholmsshems hemsida¹ följande tre punkter:

- Centrumutveckling - stärka 50-talskänslan och skapa ett hållbart serviceutbud.
- Konstsatsning i Tobaksområdet - utveckla den konstnärliga verksamheten för att få en mer levande stadsdel.
- Helhetsgrepp för underhåll av fastigheter med satsning på hållbarhetsinvesteringar.

Genom denna satsning ser Stockholmshem över sitt bestånd i området och många tidigare tomma lokaler blir konstnärsateljéer och nya affärsverksamheter. Till vardags synliga förändringar är framförallt att skyltfönsterlokaler aktiveras och att nya neonskyltar monteras.

Frågeställningar

Sedan juni 2011 har minst 23 nya diodskyltar (även kallade "neonskyltar") monterats i Hökarängen. Dessa är inköpta av det kommunala bostadsbolaget Stockholmshem som en del av utvecklingsprojektet Hållbara Hökarängen. Ett av Hållbara Hökarängens uppdrag är att satsa på centrum och "stärka 50-talskänslan".

Men vad är "50-talskänsla"? Varför vill man stärka den, och hur görs det? För vem görs det?

Vem/vad bestämmer hur saker ska se ut?

Hur hänger den övergripande politiken, mer specifikt styrdokumentet "Vision 2030", ihop med neonskyltarna i Hökarängen?

Hur ska jag som boende och formgivare förhålla mig till utvecklingsprojektet Hållbara Hökarängen?

Hur kan man verka som konstnär i detta sammanhang utan att eventuellt instrumentaliserats, dvs användas som ett redskap eller referens i stadsförnyelseprocessen mot sin vilja? Hur kan man tvärtom, göra sin röst hörd eller vara aktiv på sina egna premisser?

Och hur ser den formgivning ut som genereras ur ett intresse för dessa frågor?

Riktlinjer/motiv

Jag vill undersöka hur en trycksak, i detta fall en tidning, kan fungera som generator till en politisk/social aktivitet, ett rum/yta för organisering.

Jag vill använda synliga objekt på offentliga platser, dvs ting som alla kan se, som en ingång till att förstå större frågor. Min egen erfarenhet av neonskylten ska fungera som min främsta ingång.

Tidningen ska tillgängliggöra den föregående processen, dvs läsandet, skrivandet, samtalet. Den ska alltså delvis handla om sin egen uppkomst.

¹ <http://www.stockholmshem.se/Om-Stockholmshem/Miljo/Hallbara-Hokarangen/>

Förhoppningen är att tidningen ska kunna fungera som material för eventuell etablering av en lokalorganisation som värnar om det gemensamma och mot privatisering och profit.

Varför tidning

En grundtanke med detta projekt var att det skulle nå så många Hökarängsbor som möjligt. Tidningen är den billigaste möjliga trycksaken (samma kostnad upp till 3000ex), och fungerar därför som ett kostnadseffektivt medium för att kommunicera med en större publik.

Om huvudsaken är att nå en stor publik – varför inte sända radio/pod eller nätpublicera?

Min utgångspunkt är att trycksaken är särskilt relevant när det gäller just information till människor på en avgränsad fysisk plats, till skillnad från exempelvis nätpublicering som fungerar bra för att nå många på olika platser. Flygbladsutdelning är ett exempel på hur information och kamp materialiseras, det öppnar upp för direkt kontakt och samtal med andra människor, på en fysisk plats genom ett fysiskt objekt. En tidning kan fungera på samma sätt, den kan också distribueras genom brevlådor.

En tidning går även att ta isär till flera lösa blad, om den är ohäftad. På så sätt kan det också distribueras som enskilda blad. Dessa blad kan också fungera som affischer.

Genom att på förhand bestämma medium, är det dessutom enklare att organisera sig mot ett gemensamt mål. På så sätt fungerar tidningen, redan som imaginärt objekt, som organiserande faktor och projektyta.

Det jag är intresserad av att ytterligare utforska är former för distribution och hur den grafiska formen kan se ut när man dels vill nå en bred publik men samtidigt förmedla ett budskap som eventuellt inte är kompatibelt med en generisk tidningsform.

Process

Söderorts Institut för Andra Visioner (SIFAV)

Genom Konsthall C kom jag i kontakt med Elof Hellström och Klara Meijer som båda är studenter vid estetik-programmet på Södertörns högskola och nu gjorde sin sista termin genom att praktisera på Konsthall C. De är även boende i Hagsätra resp. Rågsved och organiserade i Nätverket Linje 19, en vänsterpolitisk lokalorganisation som också har ett systemnätverk, Linje 17 i Skarpnäck.

Deras huvudsyfte var att genom workshops och skrivande undersöka vad som händer när offentligt blir privat på olika platser, med fokus på Hagsätra/Högdalen, och en vilja att studera vad som pågår i Hökarängen med bas på Konsthall C. I mötet med dem blev jag intresserad av att förstå Hökarängen inte bara mot bakgrund av Vision 2030 utan också sätta det i perspektiv mot dessa två

andra närliggande förorter. Frågeställningar i våra respektive projekt var så pass lika att vi bestämde oss för att samarbeta, dessutom saknades ännu en formulerad plan hos dem om distribution av sitt material, så idén om tidning fyllde en funktion och blev vårt gemensamma mål.

Definition av neonskylt

De s.k. neonskyltar som min undersökning avser är i själva verket diodskyltar. Enligt Argon Neon, det företag som producerar och monterar alla skyltar som beställs av Stockholmshem för Hökarängen, så är diodteknik det utförande som används idag istället för neon, eftersom de är miljövänligare och inte innehåller kvicksilver.

Huvudsaken i mitt arbete är inte tekniken, utan formen, därför använder jag det begrepp som verkar gälla för den allmänna blicken, dvs neonskylt. Enligt Argon Neon kan termen neonskylt för vissa personer även gälla ljuslådor, dvs skyltar som är transparenta plastlådor med ljuskälla inuti. I min undersökning kallar jag dessa för ljuslådor och låter begreppet neonskylt representera skyltar med lysande glas-/plaströr i form av bokstäver/bilder.

Skyltprogrammet

Min initiala idé om arbetet kring neonskyltarna var att fotografera samtliga skyltar och ange när de är monterade, för att utifrån detta fritt resonera kring och problematisera fenomenet utifrån idén om återskapandet av 50-talskänsla och hur det framförs.

Jag kontaktade Hållbara Hökarängen för att fråga om korrekta uppgifter om när skyltarna satts upp, och för att fråga vad det s.k. skyltprogrammet är (som hade nämnts på deras blogg). Denna kontakt resulterade i att jag fick det dokument som kallas skyltprogrammet, och i samband med detta förändrades mitt arbete.

Detta häfte påverkade mitt arbete på så sätt att det nu fanns ett väldigt konkret material att förhålla sig till och jobba utifrån, till skillnad från min initiala idé om att vara mer hypotetisk. Många gånger kände jag att jag gärna hade föredragit att arbeta på ett mer hypotetiskt resonerande plan, men detta material kändes ofrånkomligt och viktigt att kommentera och tillgängliggöra då det tydligt synliggjorde strukturer som jag annars bara hade kunnat beskriva på ett hypotetiskt plan eller med exempel hämtade från andra platser.

Skyltprogrammet är en manual som Stockholmshem/Hållbara Hökarängen tagit fram i samarbete med arkitektbyrån ÅWL. Det är ett häfte i A3-format med 22 sidor. Den delas ut till butiksinnehavarna i Hökarängen och med hjälp av denna manual kan dessa hyresgäster följa anvisningar om hur de gör sin butik mer attraktiv, och hur deras skyltning och fasad kan bidra till

hållbar handel och ett mer samordnat centrum. Men manualen är inte bara en handbok som man kan välja om man vill följa eller inte, den fungerar även som en förlängning av hyreskontraktet.

De flesta butiker har 3 års-kontrakt. När kontraktet löper ut och ska förnyas läggs numera skyltprogrammet till, vilket innebär vissa saker som att: man får en neonskylt (som hyresvärden bjuder på). Det innebär också att vissa saker blir förbjudna, som t.ex.: ram av plastfilm på skyltfönstret, helt täckta skyltfönster, tjocka ljuslådor etc.

Detta är alltså ett effektivt sätt för Hållbara Hökarängen att styra hur centrum ska se ut.

Om neonskyltarna i Hökarängen

”Trots att skyltarna blev vanligare i landsorten är neonljuset alltid stadens ljus, inte landets. Om en neonskylt ändå fanns på landet finns det någonstans en upphovsman, en köpare, som har sett ’landet’ som stad. Eller som har haft en vision om hur landet ska utvecklas till stad. Det kan också vara en kollektiv idé hos en samling köpmän, en idé om utveckling. Från ödslig landsbygd till pulserande stad.”²

”Det blåaktiga skenet över sorteringen suddade ut den mångtusenåriga gränsen mellan dag och natt, mellan arbete och vila.”³

För att bättre förstå neonskyltarnas roll blev det akut i mitt arbete att få grepp om neonets historia och vilken roll och laddning neonskylten haft i olika tider. Tidigt kontaktade jag arkitekturhistoriker Martin Rörby (som är särskilt kunnig om Hökarängen) och frågade om råd kring litteratur som beskriver neonskyltens historia i en svensk kontext, och han bekräftade att de tre böcker jag redan hittat var de mest relevanta: "Neon – Eldskrift i natten" av Thomas Eriksson, "Stockholmsnatt" av Jan Garnert samt "Neon & Ljusskyltar – en handbok" av Ruben Morne. Dessa tre var av olika karaktär och kompletterade varann väl; en historik över Stockholm och dess ljus genom tiderna, en tekniskt orienterad handbok och en historik specifikt om neon i Sverige.

I korta drag kan man säga att 50-talet var neonskyltarnas storhetstid i Sverige, och i Hökarängen fanns det givetvis sådana. På 60-talet blir färgstarka och stora plastskyltar vanligare, och under 70-talet monterades många neonskyltar ned, det var fullt med kommersialisering, och neonskylten var det yttersta tecknet på det. 80-talet domineras av ljudlådor med plastfilm. På 90-talet får neonskylten en renässans.

1998 görs en satsning i Hökarängen och man sätter upp en rad nya neonskyltar.

2 Neon. Eldskrift i natten, Thomas Eriksson, Rabén Prisma, 1997, s.71

3 Neon. Eldskrift i natten, Thomas Eriksson, Rabén Prisma, 1997, s.12

Så sent som under våren/sommaren 2012 sitter en del gamla neonskyltar kvar trots att verksamheten inte är där. Exempelvis ”Garner & Tyger”, som monteras ned och ställs som dekoration hos Stadsmissionen Remake.

Våren 2011 initieras Hållbara Hökarängen och mellan Juni 2011–maj 2013 sätts 23 nya neonskyltar upp. Vissa av dem är helt nya verksamheter och andra ersätter gamla skyltar.

Verksamheter som har längre kontrakt som inte förnyas under tiden för satsningen omfattas inte av skyltprogrammet, exempel på detta är Konditori Amanda på gågatan.

Enligt Argon Neon är det två typsnitt som används för Hökarängens skyltar, en ”blockstil” och en ”skrivstil”, och dessa två har tagits fram efter önskemål från kunden. Argon Neon har inte designat typsnitten, men där det behövs ritas de om enskilda bokstäver. Kunden (Stockholmshem) har alltså visat exempel på tidigare neonskyltar vars stil man önskat följa. Dessa exempel har jag inte kunnat få tag på. Vissa skyltar är undantag, t.ex. är ”REMAKE” och ”Lokalrätten” i andra typsnitt.

Analys av skyltprogrammet och neonskyltarna

“Med medveten marknadsföring kan Hökarängen bli ett hemma-ställe för många som annars söker sig till t.ex. Söder inne i stan”⁴

Skyltprogrammets syfte är att skapa en samordnad bild av centrum och Hökarängen. Detta går hand i hand med Vision 2030's mål att profilera olika delar av staden. Tanken verkar vara att man lätt ska få en bild/känsla av området istället för att varje enskild butik för sig ska bidra till en komplex och mångfacetterad bild. Denna strategi kan kallas branding/marknadsföring, och implementeras i detta fall genom att skyltprogrammet införlivas i butikernas hyreskontrakt, personlig smak blir underordnad estetiskt regelverk.

Skyltprogrammet har beställts av projektledaren för Hållbara Hökarängen och tagits fram av en arkitekt på ÅWL. Den estetisering som blir officiell här är alltså framtagen av två personer och redovisar deras lösningar och smak.

Sida 6 i skyltprogrammet fungerar som en bra sammanfattning av hela häftet då där ges en överblick över vad som anses vara goda resp. dåliga skyltningar/butiksfasader. Sidan är indelad i två rader där varje rad med text och bild beskriver fem exempel var på ”goda” respektive ”dåliga” exempel på skyltning. När jag gör en sammanställning av alla adjektiv och adverb på sidan så är ”billig” och ”skräpig” de två ord som förekommer flest gånger. De används givetvis för att beskriva dåliga exempel. Direkta motsatsord är ”dyrt” och ”rent” eller ”städat”. Men dessa ord förekommer

4 Skyltprogrammet, Stockholmshem/ÅWL, 2012

inte på sidan, de goda exemplen beskrivs istället som ”Öppen, frestande, sparsmakad, enkel, effektiv, god, kreativ, Spännande, Frestande, Generöst, Fin, tidlös/retro”.

Det som tydligt skiljer goda från dåliga exempel är bilden av en tänkt kund. Det som kännetecknar de goda exemplen är en köpstark kundkrets, och de dåliga exemplen tvärtom. Flera (om inte alla) av de goda exemplena är hämtade från Södermalms trendigare kvarter (Götgatan/St Paulsgatan) och samtliga dåliga exempel från Hägerstensvägen i Aspudden.

Ett av Hållbara Hökarängens uppdrag är att satsa på centrum och ”stärka 50-talskänslan”. Detta är förstås också tyngdpunkten i skyltprogrammet. Enligt Hållbara Hökarängen är detta ett råd man fått från Skönhetsrådet och mer specifikt Skönhetsrådets sekreterare Martin Rörby som skrivit en avhandling om David Helldén och är expert på Hökarängen. En fråga som uppstod för mig var huruvida skönhetsrådet även föreslagit att bostadsbolaget ska gå in och detaljstyra hur skyltning och butiksinteriör görs 50-talsmässigt.

Att förstärka 50-talskänsla är egentligen att förstärka den samtida bilden av 50-talet. Och den bilden är inte konstant utan rörlig. Många av de neonskyltar som idag antas vara original från 50-talet är producerade och monterade sent 90-tal. På så sätt sker det alltså en ständig förskjutning av vad som är s.k. 50-tal.

En annan problematik som finns är tillgången till bilden av 50-talet, vem har tillträde till denna nostalgi? Vad händer om man inte har en relation till svenskt 50-tal? Och vad representerar 50-talsattributen? Vem konsumerar 50-tal idag?

I Tidskriften Glänta #2.2011 kan man läsa en text av Tobias Hübinette och Catrin Lundström som heter "Den svenska vithetens melankoli" som problematiserar just längtandet tillbaka till Sverige som det var förr, särskilt "folkhems-Sverige".

"Den svenska vitheten genomgår just nu en kris som sverigedemokrater och antirasister delar, hur paradoxalt det än kan låta. Krisen är en sorgereaktion på förlusten av det gamla Sverige, alltså både det homogena Sverige och det progressiva Sverige på en och samma gång. Dessa två bilder av Sverige har under lång tid varit de hegemoniska. (...) I denna känsla av förlust tycks det "reaktionära" och det "progressiva" lägret lida av samma oförmåga att ta in att Sverige är ett postkolonialt land. På så sätt förefaller båda lägren även direkt eller indirekt uppleva att den pågående förlusten av det homogena och progressiva Sverige förorsakats av de senaste decenniernas icke-vita invandring från utomvästerländska länder. Denna kris, som vi vill uttrycka i termer av en vit melankoli, har också öppnat för nya svenska rasformationer som går bortom migrationsaspekten (...)"

Ur "Den svenska vithetens melankoli" av Hübinette T. och Lundström C.

Generalisering, dvs identifiering och reproduktion av det "typiska", är en vanlig metod inom branding och formgivning. Men vad är det som avgör vad som är "typiskt" för en plats? Är det ens säkert att 50-tal är "typiskt" för Hökarängen? Är det en relevant typiskhet idag?

Vad händer med de butiksägare som inte har någon relation till svenskt 50-tal? Någon kanske föredrar andra möbler, en annan stil, än just svensk retro? Och vad händer med de som inte känner sig hemma på Söder?

"Strävan är en unik och säljbar identitet, ”50-tals-Hökarängen”, för att locka en mer köpstark befolkning. Något Hökarängen kan sägas vara långt ifrån ensamma om. Det behövs inte en skolbok i hur vi ska hålla rent och snyggt. Att putsa på ytan är att göra det enkelt för sig. Om vi däremot skrapar på ytan, letar under ”50-talskänslan” ser vi folkhemmets ruiner, men också en exkluderande fantasi om en tid då kärnfamiljen liksom vitheten var en allena rådande norm. Vem kan vara nostalgisk? Och vad är dessa drömmar vävda av?" Ur tidningen

Tidningens innehåll

Våra första möten handlade mycket om att prata om de olika texter vi vill läsa och skriva och våra olika idéer om vad som bör tas upp i tidningen och hur. Vilken ton tidningen ska ha, vilka den ska nå ut till, hur vi förhåller oss till olika frågor, etc – en slags synkroniseringsprocess för oss tre som nu jobbade tillsammans för första gången.

En ambition var att försöka anordna gemensamma aktiviteter med boende i Hökarängen som ett sätt att generera material till tidningen.

Vi var överens om att det var viktigt att synliga fenomen skulle fungera som en ingång, men att resonemanget inte skulle sluta där, utan landa i ett större sammanhang: den övergripande politiken. Dvs att en neonskylt, eller en Ikano-silos, kunde fungera som ett frågetecken, men att "svaret" inte skulle vara striden-mot-neonskyltar utan ett pekande på den politik som förs, och ett möjligt alternativ. Därför var det viktigt att genom tidningen introducera Vision 2030, den borgerliga alliansens styrdokument för hur staden ska vara, och dess underavdelning Söderortsvisionen. Vi bestämde oss för att ha en öppen cut up-kväll där alla var välkomna att delta i läsande och klippande, i ett försök att kollektivt gå igenom och prata om det hela. Denna cut up skulle bli en del av tidningen.

Vi var också överens om att det var viktigt att synliggöra en strukturell bortprioritering av sociala satsningar i orter utanför centrum, och att lösningen på sociala problem eller "hållbarhet" inte ligger

i att lyfta enskilda orter och göra dem "attraktiva", utan att denna strategi tvärtom fungerar som en bortsortering av människor och uttryck, som i förlängningen inte alls är hållbar.

En annan viktig pelare för oss var förhållningssättet till ordet gentrifiering. Ofta när det ordet används är det som för att beskriva en ofrånkomlig och automatisk process. I själva verket är det inte alltid så, oftast är gentrifiering ett planerat skeende styrt av ekonomiska intressen, där stadsplanerare, politiker, investerare etc har en medveten agenda.

”Imageskapande åtgärder i städer (...) där man uppfört nya kulturhus, köpcentra, nöjeskomplex och kontorskvarter, kan förefalla gynnsamma för en hel stadsregion. Sådana projekt kan bli betydelsefulla på privat-offentlig storstadsskala och möjliggöra koalitionsbildningar som sätter ur spel den konkurrens mellan innerstad och förort som var vanlig i storstadsregionerna under perioden av storskalig planering. Å andra sidan finns exempel på liknande projekt (...) som inte haft någon regional betydelse och som i stort sett bara sysselsatt lokala byggherrar och finansiärer. Byggandet av detta slags platser kan naturligtvis betraktas som ett försök att gynna befolkningen i hela området, och det är också så det låter i den offentliga diskurs som har utvecklats kring dem. Men för det mesta får de en sådan utformning att all eventuell nytta blir indirekt och tillfaller antingen en större eller en mindre avnämarnas än invånarna inom jurisdiktionen i fråga. Platsspecifika projekt av detta slag brukar också röna så stor offentlig och politisk uppmärksamhet att de avleder uppmärksamhet och till och med resurser från de mer allmänna problem som staden eller regionen som helhet brottas med.”

– David Harvey ur ”Ojämlighetens nya geografi”

Formgivning av tidning del 1 – Disposition

Efter att ha träffats några gånger och fått ihop en del material och idéer tog jag fram en dummy som jag presenterade för Elof och Klara. Utifrån denna dummy gjorde vi sedan en tematisk disposition över tidningens form och innehåll.

Den enkla dummy jag hade gjort bestod av fem dubbelvikta A3-ark, med sidnumrering 1-20. Jag föreslog att tidningen inte skulle vara häftad, för på så sätt kan den tas isär till separata blad samt användas som fem affischer. Varje blad kunde alltså ha en affisch-sida och en väggtidnings-sida. Affisch-sidan kunde innehålla större/färre element eller övervägande bildelement medan väggtidningssidan kunde bestå av mer textinnehåll och fler olika delar.

Elof och Klara var positiva till idén om att tidningen kunde ha flera funktioner och att den genom affischering också kunde bli synlig i såväl stadsmiljö som hemmiljö. Detta skulle innebära att den öppnar upp för olika former av läsning/läsare, eftersom man läser en affisch och en tidning olika.

Vi bestämde att varje blad skulle ha ett tema, dvs att vi gör fem affischer med tillhörande text på baksidan. Vi gjorde skisser på fyra av dem och valde att behålla en femte tom tills vidare.

De fyra skisser vi gjorde var följande:

Ark 1: Affisch–Omslagsbild / Baksida–Förord med tillhörande bilder/citat

Ark 2: Affisch–Resultat av planerad cut up-workshop om Vision 2030 / Baksida–transkription av samtal från samma workshop

Ark 3: Affisch–Karta över utförsäljningar och stadsförnyelseprojekt i Söderort / Baksida–Tema: Visuella effekter av privatisering och stadsförnyelse

Ark 4: Affisch–Bilder på neonskyltarna i Hökarängen / Baksida–Tema: Nya skyltprogram i Hökarängen och Högdalen

Detta upplägg gjorde att tidningen blev som ett pussel eftersom när man sätter ihop tidningen hamnar hälften av en affisch jämte hälften av en annan baksida, och utgör då ett uppslag. Därför kunde vi genom att vända på arken och ändra deras ordning testa en mängd olika kombinationer av innehållet.

Det första vi fastställde var givetvis att omslagssidan måste hamna först. Sedan bestämde vi att neonskylt-affischen skulle vara mittuppslaget, eftersom den gjorde sig bäst som hel bild och dessutom var centrum för hela arbetet. Då hade vi tre ark kvar att placera. En lycklig kombination var att kartan kunde pusslas ihop med sidorna om nya skyltprogram. Hökarängssidan av kartan kunde hamna jämte Hökarängens skyltprogram och på samma sätt kunde Högdalensidan av kartan hamna med tillhörande text. De två sista arken bestämde vi att fixera när vi kommit lite längre med insamlandet av material.

I ett senare skede visade det sig att vi bara kunde få spons för 16 sidor och därför blev det fyra istället för fem ark (detta beskrivs vidare under "Formgivning del 2")

Cut up & de inofficiella berättelserna

Cut up-teknik är en litterär metod som bygger på slumpgenerering, där en given text styckas upp (skärs, klipps eller rivs i delar) för att sedan sättas ihop igen till en ny text. Metoden kan härledas till dadaismen.

Vi hade en öppen Cut up-kväll på Hyresgästföreningen för att prata om Vision 2030 genom att klippa och klistra i texten, något som alla kan göra. Kvällen annonserades genom affischer, email-

listor och sociala media, i ett försök att främst nå Hökarängsbor.

Inför cut up-kvällen blir vi kontaktade av Hållbara Hökarängen och beskyllda för att inte ha bjudit in dem till en tidigare salong. Salongen var en samtalskväll om Hållbara Hökarängen. Den var sluten och hölls i hemmiljö, och vi förklarar att det därför inte fanns anledning att bjuda in bostadsbolaget. Projektledaren för Hållbara Hökarängen meddelar att hon tänker komma på Cut up-kvällen för att förklara de missförstånd som hon menar uppstått på vår salong, och hänvisar till att hon träffat en hyresgäst som efter salongen blivit orolig för utförsäljningar och hyreshöjningar. Cut up-kvällen blir något annat än vad vi hade tänkt oss. Vi hade tänkt oss en ganska uppsluppen kväll där man genom handarbete kunde få igång spontana tankar och samtal om hur våra liv påverkas av en övergripande politik. Men kvällen blir mer som ett panelsamtal, och eftersom det inte var planerat saknades god moderering, varför de deltagandes agendor inte synliggjordes tydligt nog i rummet. Tre av deltagarna kan beskrivas som nyckelpersoner för förståelsen av de pågående aktiviteterna i Hökarängen, med olika positioner. Kvällens samtal blev snarare mystiskt för oinitierade.

Denna erfarenhet fick oss i redaktionen att fastställa vikten av att det skrivna materialet i tidningen också tar upp själva arbetet med tidningen. Om situationer som påverkar vårt arbete. Vi kom fram till att ögonblicksbilder, fysiska erfarenheter, det personliga perspektivet, är viktiga. Det motstånd man möter när man ifrågasätter ett skeende, sker inte alltid genom officiella medel, utan snarare genom personliga upplevelser.

Detta skede gav indirekt upphov till materialet på den avslutande sidan i tidningen: Ett Lessing-citat, ett Max Peezay-citat, samt en text om paranoia och vad det egentligen är.

"Du kallar mig konspiratorisk, jag kontrar med att kalla dig historielös"⁵

"Nyhetssändningar och tidningar och uttalanden var vad vi var vana vid och ingalunda föraktade; utan dem skulle vi ha blivit nedstämda och oroliga ty man måste ju ha det officiellas insegel, särskilt i en tid då ingenting utvecklar sig enligt förväntan. Men i själva verket upptäckte vi på ett visst stadium att det inte var från officiella källor. Vi fick en helt annan bild än den som gavs Offentlighet. Ord som någon yttrade förtätade händelser till en bild, nästan en berättelse: Och sedan hände det-och-det, och den-och-den sa..."⁶

"Just because you're paranoid doesn't mean they're not out to get you"⁷

5 Max Peezay, "F.A.S"

6 En överlevandes minnen, Doris Lessing, Bokförlaget Trevi, 1975

7 Touching Feeling, Eve Kosofsky Sedgwick, Duke University Press, 2003

”I boken står det att man inte ska försöka ändra på saker som ligger utanför en själv, som rikedom och makt”⁸

Formgivning av tidning del 2 – Format, teknik, färg

Innan jag kunde ta några formbeslut var det viktigt att fastställa hur och var tidningen skulle tryckas, eftersom formgivningen var avhängig på vilket format som erbjöds. Dessutom behövde jag få trycket helsponsrat för att möjliggöra gratis distribution, vilket var vårt viktigaste krav.

Det första tryckeri jag kontaktade var positiva och jag fick helspons på en upplaga om 3000. De ändrade sig när de upptäckte att det var tekniskt omöjligt för dem att trycka över rygg och inte häfta. Istället erbjöd de mig helspons på en limmad tidning på 8-sidor, och hänvisade mig till tabloidtryckerier ifall det inte passade. Eftersom både tryck över rygg och ohäftat var viktiga aspekter av tidningen valde jag att gå vidare och kontakta VF Tryck, jag hade sett ett exempel på en liknande trycksak som de hade gjort, och visste alltså att detta var tekniskt möjligt att genomföra hos dem.

VF Tryck i Karlstad sa ja eftersom de är svaga i Stockholmsområdet och jag förklarade att tidningen kommer distribueras vid flera tillfällen. Senare samma dag skickade de mig en Indesign-mall och pappersprover. Därmed var mina ramar satta: format 272*393mm, fyrfärg, och av de fyra pappersproverna valde jag 60g då de andra alternativen antingen var för tunna och genomskinliga, eller magasin-aktigt tjocka. Dessutom blev det klarlagt att tidningen blir 16 istället för 20 sidor, eftersom tryckeriet annars hade fått använda ytterligare en plåt vilket skulle medföra dubblering av kostnad för dem. För oss fungerade 16 sidor utmärkt eftersom vi ändå inte hunnit hitta på innehåll för det femte bladet.

Formgivning av tidning del 3 – Grafisk form och typografi I

Under ett tidigt samtal med min handledare beskriver jag de för mig viktiga aspekterna som tidningens form bör innehålla, och de problem jag står inför.

Jag ville göra en tidning som både form- och innehållsmässigt inte var för tung, utan kunde fungera någorlunda bra även för personer med svag syn eller låg läsvana. Detta kunde understödjas genom många hierarkier och stor kontrast, för att det skulle finnas olika ingångar för olika sorters läsare (med hierarkier menas formmässigt olika nivåer av textkategorier såsom t.ex. rubrik–ingress–brödtext–bildtext). Även innehållsmässigt strävade vi efter en variation, dels mellan text och bild,

8 Innan männen, Nina Bouraoui, Elisabeth Grate Bokförlag, 2008

men också mellan olika sorters text. Tidningen skulle innehålla både "formell" och "informell" text, talspråk blandat med litteratur-citat, och eventuella svåra citat skulle förklaras genom kommentarer.

Ytterligare en idé var att formmässigt jobba med två lager – ett lager av approprierat informationsmaterial från kommun och bostadsbolag, och ett lager ovanpå, i en annan färg, som representerade redaktionens röst, och som kommenterade det andra materialet.

(Denna idé föll dock bort senare, då det enda approprierade materialet vi använde var en karta, och det kändes mer relevant då att ha kartan i originalfärg)

Men mitt problem var att hitta en ände att börja i. Hur hittar man en inkörsport till detta arbete, hur definierar man något som är viktigast eller lämpligast att börja med? Så fort jag skulle börja skissera ett upplägg kunde t.ex. valet av typsnitt tyckas avgörande och sluka upp min tid. Mitt problem var: var börjar man när uppdraget är att göra något som inte fungerar för konventionella former?

I samtalet med min handledare Martin Frostner kommer vi fram till att en klassisk tidningsform bär på många av de funktioner jag eftersökte, särskilt den om många hierarkier för att underlätta för olika läsare. Vi kommer fram till att en lösning är att använda sig av en generisk tidningsmall och sedan göra förskjutningar utifrån den. Detta skulle innebära att jag utnyttjade igenkänningsfaktorn i den klassiska tidningen men modifierade den till att passa mina önskemål.

En slags förskjutning kunde också vara att fylla ett bekant format med annat slags innehåll, tex kunde en notis vara ett citat.

Formgivning av tidning del 4 – Grafisk form och typografi II

I det första skedet av formgivning, dvs det skede som framförallt handlar om att klarlägga disposition, hierarkier, struktur, en överblick – använde jag två för tidningsformgivning typiska typsnitt: Times New Roman och Frutiger. Man kan säga att min metod här var att använda en enkel bas för att utifrån den undersöka och få syn på mina mer specifika behov.

Att jobba med en serif och en sans serif var bra av flera skäl. Dels för att det följer en för ögat bekant tidningskonvention, vilket var en relevant utgångspunkt, men också för att det erbjuder två karaktärer/röster som tydligt går att urskilja och två olika svärter som gör det möjligt att jobba med kontrast och hierarki.

Times New Roman och Frutiger var två typsnitt jag hade arbetat mycket med tidigare och därför smidiga för mig att skissa med. Times New Roman är idag det vanligaste typsnittet i svenska tidningar, antagligen för att det från början är ritat för just tidningar och därför är väldigt ekonomisk (bokstavsformerna är ganska långsmala, mycket text får plats på liten yta). Frutiger är ett typsnitt som jag blev bekant med när jag under en period arbetade med en imiterad kopia av den franska tidningen Le Monde under en praktikperiod, även den vanlig i tidningar.

När jag fått upp en bild av hur tidningen skulle se ut blev det också tydligare för mig vilka behov jag hade, och då kunde jag välja typsnitt därefter.

Jag kom fram till att jag till brödtexten inte behövde ett kompakt typsnitt, utan snarare ett med stora hålrum, hög x-höjd och runda former, eftersom det ser mer vänligt ut och ger intryck av att inte vara tungt. Jag ville att typsnittet skulle ha öppen teckenbild men samtidigt hög svärta, dvs låg kontrast. Det jag hittade som bäst passade in var Plantin – de trubbiga avsluten bidrar dessutom till att bokstäverna ser rundade ut, och därför upplevs som vänliga, till skillnad från Times där avsluten är skarpa och tunna, vilket gör att texten upplevs som hårdare.

Plantin är ett väldigt oekonomiskt typsnitt till skillnad från Times. Men i mitt fall var just ekonomi inte ett problem, eftersom det låg i min makt att anpassa hela layouten och dessutom hade friheten att redigera texter ifall de prompt skulle behöva vara kortare. Dessutom var det intressant tyckte jag att Times New Roman var ritat utifrån Plantin.

Frutiger bytte jag ut mot Metric. De båda typsnitten är väldigt snarlika, skillnaden är att Metric är mer geometrisk. Trots detta tyckte jag Metric fungerade bättre i brödtext-form, och fungerade bättre som kontrast till Plantin. Plantin – öppna teckenbilder, Metric – lite kompaktare men ändå hög x-höjd. En sympatisk detalj hos Metric var de runda prickarna, vilket påverkar text skriven på svenska, ett språk med många prickar (i,å,ä,ö), att se mjukare ut.

Ofta när en serif kombineras med en sans, i tex tidningsform, så används sansen enbart till kortare textmängder av annan kategori (rubrik, bildtext, inforutor). Jag ville använda den till brödtext, och därför behövde jag ett typsnitt som fungerade som bröd. Där tyckte jag mig se en fördel i Metric, eftersom ordbilderna blev bättre satta per automatik och ordmellanrummen också blev mer synliga till skillnad från Frutiger där de är mindre tydliga.

Nu återstod att klargöra hur jag skulle göra med rubriker.

Eftersom tidningens innehåll handlade mycket om homogenisering och estetisering av centrum-miljöer, så var detta ett möjligt tema för formgivningen, som ju dessutom är ett givet format för mig att närmre undersöka formfrågor med.

De första idéer som uppstod var att arbeta med handskrift, som en referens till Citycons VD som i sitt tal säger att handskriften ska bort, men även som en kommentar på Hökarängens neonskyltar som fungerar som imitationer av handskrift. Jag tänkte att jag kan lämna utrymme i layouten för att i det sista skedet sitta tillsammans med redaktionen och fylla utrymmen med rubriker och anfangar ritade för hand. Denna idé lade jag ner därför att det kändes som en omväg och var för absolut och oflexibelt. En annan idé var att identifiera och kartlägga de skylttypsnitt som fanns i Hökarängen

och använda dem. Men samtidigt kände jag ett motstånd mot att botanisera på ett sådant rationellt sätt och dessutom ville jag inte nödvändigtvis att formgivningen skulle vara informerad av och knuten till en specifik plats. Men jag ville gärna gå vidare i att arbeta med vanliga skylttypsnitt, särskilt som jag upptäckte att dessa ofta har sitt ursprung i handtextning.

Jag skapade en palett för mig själv, av typsnitt som är typiska för butiksskyltar. Detta urval baserade jag främst på mitt eget omdöme kring vad som känns bekant, och vad jag kunde se på stan. Istället för att knyta mig till en specifik geografisk plats ville jag öppna upp för en personlig undersökning av typsnitt genom mitt eget seende och samtal med andra formgivare.

I ett samtal med min handledare Martin Frostner om ett tidigare projekt (ett arbete som skulle kretsa kring uppkomsten av svenska pizzeriors grafiska identitet) hade han nämnt ett gammalt desktop-publishing program, CorelDraw, som en möjlig källa till en utbredd skylt-estetik. Martin menade att det programmet användes i början på 90-talet för att göra skyltar, och att det var ett begränsat antal kopierade typsnitt som fanns tillgängliga där. Mistral, Algerian, och Review, var tydligen några av dessa, och på så sätt en förklaring till varifrån pizzeriors grafiska identitet kommer ifrån.

En ytterligare urvalsgrund var min resväg till Hagsätra, där jag ofta träffade Elof och Klara för att jobba med tidningen. För att komma dit gick jag genom Hökarängens torg och åkte via Högdalen centrum för att slutligen gå genom Hagsätra centrum. De skyltar jag upprepade gånger såg under denna sträcka lät jag påverka mitt urval.

Paletten kom att bestå av följande typsnitt:

Sedona Script, Phoenix Script, Eclat, Algerian, Dom Casual, Review, Mistral, Balloon/Bazooka, Marker, Reporter, Hobo, Christiana.

Jag bestämde mig för att försöka sätta alla rubriker, anfangar och citat i olika typsnitt, för att lyckas använda så många som möjligt och få materialet att bli heterogent och varierat. Denna riktlinje gjorde mitt arbete väldigt lustfyllt, då jag var tvungen att lära känna typsnitten för att kunna hitta det som passade bäst till varje ändamål. När det gäller exempelvis anfangerna försökte jag välja det typsnitt där den aktuella bokstaven var mest karaktäristisk, således fick bokstaven N bli i Review, T – Balloon, S – Mistral osv.

Alla dessa typsnitt har en sak gemensamt, och det är att de på olika sätt refererar till handskriften. Vissa är av mer kalligrafisk karaktär, medan de flesta och kanske vanligaste anspelar på handskrift med tjock tuschpenna/pensel. Det är uppenbart att handskriften hänger samman med handeln, av två skäl som jag kan komma på. Det ena är att handskriften med tjock penna möjliggör spontanitet och flexibilitet. Utan att behöva producera original kan handlaren enkelt göra nya skyltar själv, denna

funktion finns fortfarande på exempelvis grönsakstorg, där alla skyltar vanligtvis är skrivna för hand. Det andra är att handskrift, liksom allt annat handarbete, signalerar hög kvalitet när det är välgjort. Därför har det traditionellt sett ofta varit viktigt att ha en vackert skriven skylt, för att kommunicera butikens exklusivitet. Denna sorts handskrift kommunicerar långsamhet, medan marker-stilen kommunicerar snabbhet. Därför kan man kanske hävda att det är vanligare att "lyxigare" handel haft skyltar i skrivstil, medan "snabbare" handel haft skyltar i marker-stil. Detta är funktioner som blivit konventioner som hängt kvar även när skriften digitaliserats och blivit typsnitt.

I mitt arbete blev frågan om handskriften, och dess digitaliserade varianter, särskilt intressant i förhållande till studien av de nya skyltsystemen i Högdalen och Hökarängen.

I sitt invigningstal nämner VDn för Högdalens centrums ägare Citycon sin syn på handskriften:

"Isabelle som är centrumledare har hållit ett utbildningsprogram tillsammans med våra hyresgäster, handlarna, för att förbättra skyltning. För att få skyltningen mer professionell, att det inte är så mycket handskrivet, och att man sätter ut i gångar bara för att man vill få sålt för stunden. Utan att vi har en mer professionell skyltning och det har blivit mycket, mycket bättre."

Det som sker i Högdalen är alltså att verksamheter med mycket handskrift tvingas bort, till fördel för verksamheter med mer organiserad/planerad, och därmed mer kostsam skyltning.

I Hökarängen pågår en liknande uppgradering av centrum men med andra estetiska uttryck och formuleringar kring skyltprogrammet. Här är det inte önskvärt med butikskedjornas plastiga lådskyltar, istället ska alla verksamheter ha neonskylt. Men neonskylten och "retro"-uttrycken kan sägas fungera som en form som ska motarbeta den estetik som ofta omgärdar viss handskrift. Ett typiskt format för marker-handskrift är exempelvis gatuprataren. I skyltprogrammet kan man läsa att en gatupratare bör vara en griffeltavla med träram. Denna typ av gatupratare representerar en annan form av handskrift än t.ex. en gatupratare i plast där skriftytan är färgad papp och pennan en svart tuschpenna.

Neonskyltarna presenteras som en bärare av personlighet och konstnärlighet. Förenklat kan man säga att dessa är egenskaper som följer med när något är ett resultat av en individs tanke/praktik, till ett specifikt ändamål. Handskrift/skrivstil kan sägas vara bärare av personlighet, eftersom handstilen motsvarar en persons röst. Neonskyltarna i Hökarängen bygger på idén om handskrift/skrivstil men är i själva verket en massproduktion som inte innehåller konstnärlighet eller

unicitet i produktionsprocessen. De kan alltså beskrivas som en bortskjutning av handen, genom en imitation av en ideal hand.

"När neonskyltarna har fått en renässans försöker många härma de skrivstilar skyltarna hade under guldåldern på 50-talet. Det lyckas sällan. Trots en uppsjö av typsnitt i reklambyråernas datorer saknas den personliga prägel som bara de handritade skyltarna kan ge."⁹

"En tydlig tendens idag är profileringen av stadsdelar, något som tydligt uttrycks i Vision 2030. Järva blir IT, Älvsjö – mässor, Skärholmen – shopping, Farsta – idrott osv. Det är viktigt med branding, för att platser ska kunna säljas. Den komplexa och mångfacetterade identiteten är mindre önskvärd än den homogena och enkelt sammanfattade. Högdalen ska tydligen bli Florida och Hökarängen 50-tal. När en sådan politik bedrivs får den också oundvikligen visuella uttryck, symboler som syns i stadsbilden. Neonskylten har en historia av att känneteckna städers förvandling, därför har vi intresserat oss särskilt för den. Neonskylten är inte bara en funktion utan också ett tecken på en annan tid. I en text i tidningen finns ett utdrag från ett tal av Högdalens centrums nya ägare som pratar om centrumets nya utseende. I talet säger VDN att de jobbat ”för att få skyltningen mer professionell, att det inte är så mycket handskrivet”. Handskrift verkar här stå i motsatsförhållande till professionalitet. Detta är en tendens som syns på många ställen i världen, där det pågår stadsförnyelse och privatiseringar, och där stadsdelar ska ”lyftas”. Alla tecken på kropp och mänsklig faktor måste raderas.”¹⁰

En kan påstå att det är underligt att tidningen konsekvent syftar till en ännu ej upplevd tillvaro, medan formgivningen knappast är utopisk. Men en stor fördel jag ser med att använda dessa typsnitt som torde vara bekanta för en allmän blick, är att det bekanta blir en ingång till materialet. Samtidigt är det ett intressant sätt att nyttja typsnitt som vanligtvis förknippas med specifika butiksrelaterade ord, och i vissa andra fall används för sin komiska tonalitet. I min behandling har jag inte tittat på dessa aspekter utan helt enkelt arbetat med de valda typsnitten med hänsyn till deras faktiska form och kvaliteter.

Formgivning av tidning del 5 – Illustration

Vi ville publicera transkriptionen av cut up-kvällen på baksidan av den affisch som var resultatet av detsamma. Dvs, på ena sidan – cut up-collage av gula broschyrer, och på andra sidan – samtalet

9 Neon. Eldskrift i natten, Thomas Eriksson, Rabén Prisma, 1997, s.103

10 Förord, Tidningen, Söderorts Institut För Andra Visioner, Tryckt i Karlstad, 2013

som pågick medan collaget gjordes.

Vår initiala idé, innan workshopen var genomförd, var att vi skulle publicera stora delar av samtalet som en lång, tät text. Men efter att ha haft workshopen beslutade vi oss för att göra ett urval och bara publicera kortare delar av workshopen. Detta med anledning av att vi insåg att en längre variant blir mindre tillgänglig och begriplig, men också för att vi ville undvika att det blir tydligt vem som säger vad, utan att rösterna skulle anonymiseras mer.

Vi kände till att många av våra bekanta ville, men inte kunde, komma på cut up-kvällen. När vi började arbeta med transkription, urval och formgivning av detta blad kom vi på att det skulle vara en god idé med illustrationer. Fyra av våra vänner, som är Hökarängsbor men inte kunde komma, är illustratörer. Vi skickade dem ljudfilen och bad dem att kommentera genom bild istället för tal/text. Detta blev ett sätt för dem att ta del av cut up-kvällen, och för oss att variera vårt material. Jag fick en bunt med teckningar, ur vilka jag plockade fram en blandning som jag tyckte var representativ för deras produktion, och samtidigt fungerade ihop med texterna.

Formgivning av tidning del 6 – Produktion

I det sista skedet av formgivningen skickade jag en pdf till tryckeriet för att se till så att allt det tekniska är korrekt, dvs att färgprofilerna stämmer och att jag exporterat filen rätt. Detta var första gången tryckeriet såg materialet, och deras enda anmärkning var att texten inte bör vara i annan färg än svart. Min lila text skulle tryckas i fyrfärg och då det lätt blir misspass i rulloffset så fanns en risk för att texten blir otydlig. Därför beslutade jag att sätta all brödtext i svart och i övrigt gå tillbaka till det ursprungliga rosa, eftersom det kunde tryckas som enfärg – magenta. Således blev alla större element, som rubriker, anfangar etc i magenta, och inget i tidningen riskerade att bli suddigt (undantaget den vita texten på mittuppslaget, eftersom det låg över fyrfärgsfotografier).

Intervju med Martin Rörby

I mitt arbete uppstod frågor kring Hökarängen, 50-talskänsla, principer kring estetisering av offentliga platser, hur skyltar hänger ihop med arkitektur etc. I samtal med projektledaren för Hållbara Hökarängen hade jag blivit hänvisad till Martin Rörby, skönhetsrådets sekreterare som skrivit sin avhandling om David Helldén, och därför har ett särskilt intresse för just Hökarängen. Martin Rörby var alltså den källa som Stockholmshem hänvisade till vid frågor om 50-tals-satsningen. Därför kände jag att det var mer relevant att tala med honom, än med Stockholmshem eller arkitekten på ÅWL, för att vidare undersöka mina frågor kring skyltprogrammet och idén om retro.

Jag hörde av mig till honom och vi träffades för en intervju.

De frågor jag hade med mig var bland annat följande:

- Hur definierar man "50-talskänsla" i det här sammanhanget (Stockholms hem i Hökarängen)?
- När började man tala om "50-talskänsla"? När började det vara "retro"?
- I mitt mail frågade jag dig vad Skönhetsrådet har för syn på Stockholms hems neonskyltar i Hökarängen. Då svarade du att ni ser positivt på dem men att du personligen kan sakna mer konstnärliga tag. Skulle du kunna utveckla vad du menar med det?
- Har det nånsin funnits såhär många neonskyltar i Hökarängen?
- Jag tänker att ett problem som uppstår med skyltprogram-manualen är att alla inte har en relation till svenskt 50-tal, och att manualens syfte är just att undvika att någon har en annan stil. Alltså att det ska vara samordnat – inte "brokigt". Vad tänker du kring denna detaljstyrning?

Ett intressant resultat av denna intervju var Rörbys mottaglighet för min problematisering av 50-tal. Till skillnad från Stockholms hems reaktion som var av mer avståndstagande karaktär, var Martin Rörby öppen för ett sökande och resonerande kring mitt arbete. T.e.x. var han öppen för idén om att den tillbakablickande identiteten kan vara problematisk i förhållande till det samtida Hökarängen. Istället lyfte han fram David Helldéns internationella utblick och intresse. Här drog Martin Rörby en parallell till Sergels torg och Helldéns Hötorgscity som är en populär mötesplats för ytterstadens befolkning, och menade att det kanske finns något av detta även i Hökarängen, som bör uppmuntras och belysas.

Distribution och presentation av tidningen

Den viktigaste platsen för distribution av tidningen är Hökarängen, följt av Hagsätra och Högdalen. I samband med Stadskampsveckan (en rikstäckande programvecka om stadsdelskamp, samordnad av Förbundet Allt åt Alla) släpptes tidningen på Hökarängens torg. Vid detta tillfälle höglästes tidningen på torget, ackompanjerat av snäckspelaren Tommy Adolfsson. Vi ställde fram vår gatupratare, som visar tidningens löpsedel, och dekorerade med ballonger. Vi bjöd även på gratis picknick-mat för att skapa festlig stämning och för att förbipasserande ska få anledning att stanna upp. Senare samma kväll visade Hyresgästföreningens filmklubb dokumentärfilmen "My Brooklyn", vilket var ett delvis planerat sammanträffande, och passande eftersom filmen behandlar samma tema och på så vis fungerade som en förlängning av vårt program.

Ytterligare distributionstillfällen under Stadskampsveckan var genom mitt deltagande i ett panelsamtal om förortsorganisering på TURteatern i Kärrtorp, samt genom utdelning i Högdalen i

samband med torgmöte i Högdalens centrum, där Nätverket Linje 19 anordnade en publik utfrågning av centrumägarna Citycon.

Eftersom arbetet med tidningen till stor del handlat om bortsortering, av människor och uttryck, var det viktigt för oss att dela med oss av allt material som legat till grund för tidningens uppkomst. Detta genom två parallella utställningar på Konstfacks vårutställning respektive Konsthall C Centrifug.

I dessa utställningsrum fanns tidningen tillgänglig att plocka med sig, den fanns också monterad på väggen blad för blad. Gatupratarer med löpsedel stod på Konstfacks vårutställning. Till vardera utställningsrum gjorde vi en uppsättning kompendier av de texter vi läst, att hänga på väggarna. Dessa fungerade som ett mikro-bibliotek som besökarna var välkomna att låna från (se bilaga 2). Övrigt research-material presenterades på KC på väggmonterad anslagstavla och på Konstfack på ett bord (bilder, textudrag, artiklar etc.).

I samband med båda dessa utställningar anordnas program. På Konstfack anordnar jag, tillsammans med Rikard Heberling (avgångsstudent GDI Storytelling), en föredragsserie kallad "ORDENS MAK", om maktanalys inom typografi, där jag själv gav ett av tre föredrag – "Retro for whom?". Detta blev ett sätt att tillgängliggöra mitt arbete på engelska, samtidigt som jag presenterar det med ett fokus på typografi i förhållande till idén om retro.

På Konsthall C lägger vi istället fokus på vad som skulle kunna vara en fortsättning på tidningen, och bjuder in olika personer (oklart vilka) till ett samtal om förebilder i hur städer skapas, och andra liknande organisationer till samtal om våra respektive orter och nätverkande.

Resultat

Reflektion

På examinationen hade jag Jakob Krajcik som opponent, konstnär som driver det nyöppnade kafeet Lokalrätten i Hökarängen. Under samtalet efter min presentation framkom det att han inte hade blivit tilldelad och därmed inte sett skyltprogrammet. Detta är intressant eftersom det innebär att Stockholms stads kommun inte är konsekventa med distributionen av manualen, den delas eventuellt bara ut till de hyresgäster där det behövs en estetisk upprustning.

En hypotes från början var ju att tidningen i egenskap av fysiskt objekt ska fungera som ett forum för samtal, vid distributionstillfällena, där den delas ut från hand till hand. Vid de två tillfällena då den har distribuerats på det sättet, dvs i Hökarängen och Högdalen, har det fungerat oerhört väl och

gett upphov till kontakt med andra boende på ett sätt som vi faktiskt inte hade väntat oss. Vi var oroliga och obekväma med att ha samma funktion som försäljare, men det tycktes som att förbipasserande förstod att vårt budskap inte var kommersiellt, och uppmärksamheten var därefter.

Utställningsrummen har fungerat annorlunda, och då talar jag främst om Konstfacks vårutställning eftersom jag inte var så mycket på Konsthall C Centrifug under utställningsperioden (vi fördelade ansvaret mellan oss). Utställningen på Konstfack fungerade snarare som en plattform för att träffa och prata med de som redan var intresserade av projektet, eller som var på guidad tur i utställningen. På så sätt fungerade den bra, som ytor/bilder att peka på och förklara utifrån, och att möjligheten fanns att ta med sig en tidning.

Intialt hade vi även ställt ut en papperskorg som vi hade fyllt med våra gamla utkast och ratade texter, som man var välkommen att plocka ur. Vi klistrade dit en varsågod-skylt och tänkte att den fungerade som en symbol för vårt arbete men också ett experiment. Papperskorgen verkade dock vara en långt starkare symbol än varsågod-skylten, och vi fick ta bort den väldigt snart då den blev full med sopor (läskburkar, servetter etc).

Mikro-biblioteket fungerade däremot mindre bra, vad jag kunde se, eftersom kompendierna inte blev lånade och ofta hängde kvar på samma ställe. Kanske säger det något om Konstfack som plats, eller hur utställningen nyttjas. Sannolikt är det en bättre idé att inrätta den som mikro-bibliotek i ett befintligt bibliotek, alternativt att hålla kurser kring det materialet.

Det som varit oerhört värdefullt genom projektet har varit det gemensamma tänkandet och samtalen med Elof och Klara, och det gemensamma skrivandet. Särskilt vill jag minnas och ta med mig en skrivmetod som uppstod spontant, då vi roterade runt våra tre datorer med ungefär 20 minuters pass, och på så sätt redigerade tre olika texter samtidigt, med ständigt frisk utifrånblick.

Nästa steg

Arbetet med tidningen har öppnat upp en mängd spår som känns intressanta och möjliga att fortsätta arbeta kring. Ett möjligt spår är att arbeta vidare med frågan om estetiseringen av staden, och vikten av att politisera uttryck. Detta spår kan kallas för "det skönas relation till det goda".

Ett annat möjligt spår är att arbeta vidare kring att undersöka Stockholms shems satsningar i de områden de i år kommer ta över helt, utöver Hökarängen gäller det Solberga och Bagarmossen. Sannolikt fungerar Hökarängen som förstudie till dessa och vår kunskap och tidningen kunde fungera som en relevant förkunskap på dessa platser.

Utifrån Ordens makt-föreläsningen jag höll, "Retro for whom?", har jag blivit inbjuden att skriva en text till en antologi som är del av KTH's kurs Feminist Futures. Jag har även fått tips om att söka stöd från Arkus, en stiftelse som stödjer arbeten som kan vara till nytta för arkitekter och stadsplanerare. Ytterligare ett resultat av arbetet med SIFAV är ett samarbete med Sarah Degerhammar och Jordbro Stadsteater, som har arbetat mycket kring boendedialoger. Nu formulerar vi ett samarbetsprojekt för hösten, som ska kretsa kring interaktion och dokumentation av boendedialogen som då kommer vara i Högdalen.

Källförteckning

Tryckt material:

Tidningen, Söderorts Institut För Andra Visioner, Tryckt i Karlstad, 2013

Skyltprogrammet, Stockholmshem/ÅWL, 2012

Neon. Eldskrift i natten, Thomas Eriksson, Rabén Prisma, 1997

Innan männen, Nina Bouraoui, Elisabeth Grate Bokförlag, 2008

Touching Feeling, Eve Kosofsky Sedgwick, Duke University Press, 2003

En överlevandes minnen, Doris Lessing, Bokförlaget Trevi, 1975

Internet:

<http://www.stockholmshem.se/Om-Stockholmshem/Miljo/Hallbara-Hokarangen/>

2013-04-20

Samtal:

Intervju med Martin Rörby, 2013-04-23

Bilaga

Mikro-biblioteket

"Vi vantrivs i det postmoderna" av Zygmunt Bauman

"Den svenska vithetens melankoli" av Tobias Hubinette och Catrin Lundström ur Tidskriften Glänta #2.11

"Learning from Las Vegas" av Robert Venturi, Denise Scott Brown, Steven Izenour

"Neon – Eldskrift i natten" av Thomas Eriksson

"Neon & ljusskyltar – en handbok" av Ruben Morne

"Stockholmsnatt" av Jan Garnert

"Relationens filosofi, Omfångets poesi" av Edward Glissant

"Apor, cyborger och kvinnor" av Donna Haraway

"Staden är vår! – Erfaranheter av stadsdelskamp", Förbundet Allt åt alla

"Den koloniala Bumerangen" av Michael Azar

"City of names" av Meira Ahmemulić

"Agorafobi" ur Kairos konst, makt och politik Rosalyn Deutsche

"Feminism utan gränser" av Chandra Talpade Mohanty

"Osäkra liv – Sörjandet och våldets makt" av Judith Butler

"Ojämlighetens geografi" av David Harvey

"Tecken på vad? Graffiti, nolltolerans och ytans politik" av Catharina Thörn ur Fronesis nummer om Staden

"Den delade staden – Välfärd för alla i kunskapsstaden Malmö" av Dahlia Mukhtar Landgren ur Fronesis nummer om Staden